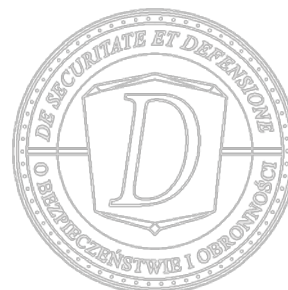

Joanna ZYCH¹

Akademia Sztuki Wojennej

Wydział Bezpieczeństwa Narodowego

joannazych.art@gmail.com

IZRAELSKA KONCEPCJA UDERZENIA WYPRZEDZAJĄCEGO I WOJNY PREWENCYJNEJ

ABSTRAKT: Stosowanie uderzenia wyprzedzającego oraz prewencyjnych działań wojennych od lat 50. XX w. stanowiło podstawę izraelskiej doktryny obronnej. Ich elementy można odnaleźć także we współczesnej izraelskiej koncepcji prowadzenia działań zbrojnych, pomimo asymetrii i zmiany charakteru zagrożeń militarnych. W niniejszym artykule wprowadzone zostało podstawowe rozróżnienie pojęciowe pomiędzy uderzeniem wyprzedzającym a wojną prewencyjną. Analizie poddane zostały ich założenia teoretyczne oraz realizacja w praktyce przez Siły Obronne Izraela, na wybranych przykładach z historii tego państwa. Ocenie poddano także skuteczność tego typu rozwiązań w osiągnięciu celów militarnych i politycznych.

SŁOWA KLUCZOWE: Izrael, uderzenie wyprzedzające, wojna prewencyjna, Siły Obronne Izraela (IDF)

THE ISRAELI CONCEPT OF PRE-EMPTIVE STRIKE AND PREVENTIVE WAR

ABSTRACT: Since the 1950s, pre-emptive strike and preventive use of force have constituted the core of the defense doctrine of Israel. Elements of such military actions can be also found in the current Israeli warfare concept, in spite of assymetrization and changing character of the contemporary military threats. The presented paper attempts to distinguishes the pre-emptive strike and the preventive war. It analyses their theoretical objectives as well as the practical use by the Israel Defense Forces, based on several cases from the history of modern Israel. The author also attempts to evaluate military and political effectiveness of such use of force.

KEYWORDS: Israel, pre-emptive strike, preventive war, Israel Defense Forces (IDF)

¹ Joanna Zych – studentka pierwszego roku studiów magisterskich na kierunku Bezpieczeństwo Narodowe w Akademii Sztuki Wojennej (specjalności: bezpieczeństwo militarne oraz ochrona i obrona narodowa). Zainteresowania naukowe: sztuka wojenna Izraela, wpływ uwarunkowań geograficznych na przebieg działań zbrojnych, proliferacja broni nuklearnej, współczesny Bliski Wschód.

WPROWADZENIE

Zastosowanie doktryny uderzenia wyprzedzającego i działań prewencyjnych od lat 50. XX w. pozostaje jednym z głównych elementów, składających się na koncepcję obronności Izraela. Gotowość do przeprowadzenia ataku uprzedzającego zamiary przeciwnika w sytuacji bezpośredniego zagrożenia uznana została za niezbędny warunek przetrwania państwa. Na taką postawę Izraela wpłynęły przede wszystkim uwarunkowania geopolityczne i geograficzne (sąsiedztwo wrogo nastawionych państw arabskich i ich przewaga militarna oraz małe, trudne do obrony terytorium), a także historyczne (doświadczenia z wojny o niepodległość). Permanentny konflikt Izraela z państwami (lub podmiotami subpaństwowymi) w regionie i częste zaangażowanie w konflikty zbrojne sprawia, że stanowi on jeden z najlepszych przykładów do analizy praktycznego zastosowania tytułowych koncepcji.

Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie teoretycznych założeń izraelskiej koncepcji uderzenia wyprzedzającego oraz przykładów wcielenia jej w życie przez Siły Obronne Izraela (*Israel Defense Forces* – IDF), a także ocena skuteczności tych działań. Ze względu na duże podobieństwo i zbieżność niektórych aspektów uderzenia wyprzedzającego i innych wojskowych działań prewencyjnych, scharakteryzowane zostanie także izraelskie podejście do wojny prewencyjnej. W części pierwszej opisane zostaną założenia teoretyczne uderzenia wyprzedzającego oraz podstawowe różnice pojęciowe pomiędzy nim a wojną prewencyjną. Następnie przeanalizowane zostaną czynniki, które wpłynęły na przyjęcie przez Izrael tego typu doktryny. Kolejna część opracowania poświęcona będzie przykładom z historii współczesnego Izraela, kiedy uderzenie wyprzedzające lub wojna prewencyjna zastosowane zostały w praktyce. W ostatniej części pracy autorka postara się uzasadnić hipotezę, że w obliczu współczesnych zagrożeń dla bezpieczeństwa militarnego Izraela i zmian w doktrynie obronnej koncepcja uderzenia wyprzedzającego oraz wojny prewencyjnej wciąż ma rację bytu.

ZAŁOŻENIA TEORETYCZNE

Aby przejść do szczegółowej analizy izraelskich koncepcji prowadzenia walki zbrojnej, konieczne jest udzielenie odpowiedzi na pytania: Czym jest uderzenie wyprzedzające? Czym jest wojna prewencyjna? Które działania wojskowe można w ten sposób zdefiniować, a które nie? Zgodnie z definicją proponowaną przez *Słownik terminów i definicji NATO* z 2014 r., za atak wyprzedzający² można uznać „manewr taktyczny prowadzony w celu poważnego osłabienia działań bojowych przeciwnika, w czasie, gdy jest on w trakcie formowania lub zbierania sił do ataku”³. Innymi słowy – jest to działanie mające na celu zapobieżenie użyciu siły przeciwko danemu państwu w chwili, gdy agresywne zamiary przeciwnika stają się faktem. Służy uzyskaniu przewagi militarnej wynikającej z zaskoczenia, głównie w skali operacyjnej i taktycznej,

² W literaturze „atak wyprzedzający”, „uderzenie wyprzedzające” i „uderzenie uprzedzające” stosowane są zamiennie – taka terminologia przyjęta została także w niniejszym opracowaniu.

³ *Słownik terminów i definicji NATO, zawierający wojskowe terminy i ich definicje stosowane w NATO*, AAP-6, 2014, s. 365.

rzadziej strategicznej⁴. Należy odróżniać je od wojny prewencyjnej, która wybucha wcześniej, od pojawienia się zagrożenia ze strony państwa atakowanego⁵. Wojna prewencyjna może więc obejmować szerszy katalog zagrożeń, na które staje się odpowiedzią – np. rozbudowę potencjału militarnego przeciwnika (w tym pozyskanie technologii, mogących stanowić zagrożenie w dalszej przyszłości), czy też naruszenie interesów danego państwa, w sposób inny niż działania zbrojne. Może być też odpowiedzią na groźby użycia siły, nieoparte żadnym działaniem zbrojnym. Tego typu wojna może mieć na celu nie tylko ochronę bezpieczeństwa własnych granic, ale również utrzymanie równowagi sił czy zachowanie *status quo* w regionie. Daje także możliwość zaskoczenia przeciwnika na poziomie strategicznym. W przypadku izraelskiej koncepcji obronności zarówno uderzenie wyprzedzające, jak i wojna prewencyjna, znalazły swoje zastosowanie w praktyce. Ze względu na często pojawiające się w literaturze mylne przyporządkowanie działań zbrojnych Izraela do ww. kategorii lub nieprecyzyjne, zamienne stosowanie pojęć uderzenia wyprzedzającego i wojny prewencyjnej, w niniejszym opracowaniu podjęta zostanie próba ich uporządkowania.

Jako że działania uprzedzające wiążą się z rozpoczęciem wojny przez dane państwo – stawiając go niejako w roli agresora – nasuwa się pytanie o ich legalność na gruncie prawa międzynarodowego. Karta Narodów Zjednoczonych, potwierdzając naturalne prawo wszystkich państw członkowskich ONZ do samoobrony w razie napaści zbrojnej (art. 51), nie porusza jednak kwestii legalności obrony, polegającej na uprzedzeniu agresywnych zamiarów przeciwnika zanim zdąży on *de facto* dokonać napaści. W przyjętej 14 grudnia 1974 r. rezolucji Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 3314, określającej w sposób szczegółowy jakie działania można uznać za agresję, kwestia gróźb użycia siły zbrojnej lub bezpośredniego przygotowania do jej użycia (np. koncentracja wojsk przy granicy) również nie została uwzględniona⁶. Jednak już w artykule 2 (ustęp 4) Karty NZ jasno sformułowany został zakaz nie tylko użycia siły przeciwko innemu państwu, ale także stosowania samej groźby jej użycia⁷.

Wychodząc z założenia, że zasada ta stawia na równi groźby użycia siły z jej faktycznym zastosowaniem, niektórzy teoretycy prawa międzynarodowego uważają, że w większości przypadków uderzenie wyprzedzające można uznać za dozwoloną formę samoobrony. Jeżeli spełnione zostaną trzy podstawowe warunki samoobrony, tj.: niepodważalnie agresywne intencje przeciwnika, proporcjonalność siły użytej do neutralizacji zagrożenia oraz zgodność podjętych działań z wcześniej zawartymi umowami i traktatami międzynarodowymi – wówczas atak uprzedzający może być uznany za akceptowalną formę działań obronnych, prowadzo-

⁴ Trudno bowiem mówić o zaskoczeniu na poziomie strategicznym w sytuacji, gdy siły przeciwnika gotowe są do rozpoczęcia wojny, a zaskoczenie dotyczy jedynie czasu jej rozpoczęcia oraz strony, która pierwsza podejmuje działania wojenne.

⁵ A. Lamb, *Ethics and the Laws of War: The Moral Justification of Legal Norms*, London 2013, s. 95.

⁶ *Resolution 3314 (XXIX), adopted by the General Assembly: Definition of Aggression*, A/RES/29/3314, 14 December 1974, <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm> (15.02.2017).

⁷ *Karta Narodów Zjednoczonych*, art. 2 ust. 4, http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php (15.02.2017).

nych w zgodzie z Kartą Narodów Zjednoczonych⁸. Inni teoretycy uznają z kolei, że zaliczanie do definicji agresji zawartej we wspomnianej rezolucji nr 3314 nawet niepodważalnej groźby ataku jest podejściem zbyt rozszerzającym. W przypadku zastosowania przez dane państwo uderzenia wyprzedzającego uznają je za akt agresji, nie zaś działania obronne, podobnie jak każdą formę wojny prewencyjnej⁹. Ze względu na brak jednolitych uregulowań w tej kwestii i pozostawienie przez podstawowe akty prawa międzynarodowego pola do interpretacji, wszelkie działania zbrojne o charakterze uprzedzającym bądź prewencyjnym od lat budzą wiele kontrowersji, a państwa je stosujące zmuszone są liczyć się z potępieniem przez społeczność międzynarodową w przypadku, gdy nie będą w stanie uzasadnić konieczności takiego posunięcia.

O ile korzyści płynące z wyprzedzenia zamiarów przeciwnika i przejęcia inicjatywy na polu militarnym są oczywiste, niepodlegającą dyskusji, to w większości przypadków obawa przed reakcją społeczności międzynarodowej i presja, wywierana zarówno przez organizacje międzynarodowe, poszczególne państwa, jak i wszechobecne media i ich odbiorców na całym świecie¹⁰ sprawiają, że do zastosowania uderzenia wyprzedzającego jako sposobu prowadzenia obrony współczesne państwa posuwają się stosunkowo rzadko. Warto zaznaczyć, że zagrożenia militarne podlegają coraz większej asymetryzacji, a otwarte wojny pomiędzy armiami dwóch (lub więcej) suwerennych podmiotów państwowych należą do rzadkości. Zaskoczenie przeciwnika poprzez wyprzedzenie jego agresywnych zamiarów i odebranie mu inicjatywy nie może być zrealizowane i w pełni użyteczne w przypadku, gdy przeciwnik działa w sposób niekonwencjonalny, rozproszony, nie operuje z konkretnego obszaru i – co szczególnie zauważalne w przypadku wojen prowadzonych przeciwko organizacjom terrorystycznym – działa wśród ludności cywilnej, tym samym odbierając możliwość jednoznacznej identyfikacji przeciwnej strony walczącej.

REALIZACJA DOKTRYNY UDERZENIA WYPRZEDZAJĄCEGO I WOJNY PREWENCYJNEJ PRZEZ SIŁY OBRONNE IZRAELA

Specyficzny kształt granic, niewielkie terytorium i związany z tym brak głębi strategicznej oraz otoczenie przez wrogo nastawione państwa arabskie to podstawowe determinanty, kształtujące izraelskie koncepcje prowadzenia walki zbrojnej. Tego typu uwarunkowania wy mogły przenoszenie działań zbrojnych na terytorium przeciwnika już w pierwszych dekadach istnienia państwa żydowskiego¹¹. Izraelska doktryna obronna zakłada, że dopuszczenie do ja-

⁸ L. Cracknell, *Preemptive Strike Policy of the U.S.: an Argument For Adjustment to the National Security Strategy*, Quantico 2008, s.3–4.

⁹ M. Bothe, *Terrorism and the Legality of Pre-emptive Force*, „European Journal of International Law” 2003, 14 (2), s. 228–230.

¹⁰ Szerzej o wpływie mediów na współczesne działania zbrojne: *Terroryzm w medialnym obrazy świata. Terrorysty, dziennikarze, administracja w epoce walki informacyjnej*, red. K. Liedel, S. Mocek, Warszawa 2010.

¹¹ Yitzhak Rabin, Szef Sztabu Generalnego IDF w 1967 r. w swoich wspomnieniach twierdził, że „wojna musi się toczyć na terytorium wroga, a siły przeciwnika muszą zostać zniszczone tak szybko, jak to tylko możliwe”. Cyt. za: S. Crow, *Six Days in 1967... Operational Art in the Sinai*, Newport 1996, s. 6 [tłum. własne].

kiejkolwiek inwazji na własne terytorium równe jest przegranej. Obrońcy nie posiadają bowiem wystarczającej przestrzeni, aby się wycofać i przegrupować, a następnie wyprowadzić kontruderzenie, w przypadku wdarcia się przeciwnika na własne terytorium. Działania uprzedzające i prewencyjne przyjęto jako jedyną skuteczną metodę zapewniającą, że żadne działania zbrojne nie będą toczyły się na terytorium Izraela.

Klasycznym przykładem uderzenia wyprzedzającego, przytaczanym przez większość autorów podejmujących ten temat, jest oczywiście wojna sześciodniowa. Niemniej jednak, warto w tym kontekście przywołać sposób działania Izraelczyków we wcześniejszym konflikcie, tj. w wojnie sueskiej z 1956 r. Agresja izraelsko-brytyjsko-francuska na Egipt, po znacjonalizowaniu Kanału Sueskiego przez prezydenta Gamala Abdela Nasera, w głównej mierze spowodowana była ochroną interesów ekonomicznych i koniecznością odblokowania kanału dla międzynarodowej żeglugi. Izraelczycy podają jednak więcej powodów uczestnictwa w wojnie, które mogą sugerować, iż uznali udział w koalicji z państwami zachodnimi za formę wojny prewencyjnej. Kanał Sueski pozostawał zablokowany dla izraelskiej żeglugi jeszcze od czasu wojny niepodległościowej¹², jednak znacznie poważniejszy problem stanowiło zablokowanie przez wojska egipskie Cieśniny Tirańskiej¹³. Głoszone przez G.A. Namera hasła „zepchnięcia Izraela do morza” i groźby likwidacji państwa żydowskiego, przy jednoczesnym zbrojeniu się Egiptu i korzystaniu z pomocy niemieckich ekspertów wojskowych wywołały w Izraelu poczucie narastającego zagrożenia. Udział w wojnie z 1956 r. Izraelczycy częściej motywowali koniecznością zniszczenia potencjału militarnego Egipcjan zanim ci będą w stanie zrealizować swoje groźby, nie zaś samą koniecznością otwarcia Kanału Sueskiego. Przeprowadzona przez Izraelczyków operacja *Kadesh* faktycznie przyczyniła się do zmniejszenia potencjału wojsk egipskich na kolejne kilka lat, odblokowana została także Cieśnina Tirańska, a do strefy zdemilitaryzowanej na Synaju wprowadzono Doraźne Siły Narodów Zjednoczonych (*United Nations Emergency Force* – UNEF), częściowo zabezpieczające granicę między Izraelem a Egiptem do 1967 r.¹⁴

Analiza wojskowego przygotowania Egiptu do wojny wskazuje, że w 1956 r. państwo to nie było jeszcze w stanie przeprowadzić agresji na terytorium Izraela – egipskie przygotowania do kolejnej wojny zaplanowane były na znacznie dłuższy okres. Po nacjonalizacji Kanału Sueskiego priorytetem władz w Kairze stało się zabezpieczenie samej strefy Kanału oraz głównych ośrodków miejskich, w afrykańskiej części państwa przed spodziewaną reakcją zbrojną mocarstw zachodnich, nie zaś planowanie ataku na Izrael. W lipcu 1956 r. ponad połowa zgrupowania synajskiego, rozmieszczona wcześniej przy granicach Izraela, została przesunięta przez G.A. Namera na zachód. W rejon Delty Nilu przerzucono większość oddziałów pancerno-zmechanizowanych, których przeprowadzenie z powrotem przez Kanał Sueski, z cięż-

¹² M. Oren, *The Origins of the Second Arab-Israel War: Egypt, Israel and the Great Powers, 1952-56*, London 2013, s. 40.

¹³ Cieśnina Tirańska stanowi wylot Zatoki Akaba do Morza Czerwonego, jednocześnie pozostając jedyną drogą, którą izraelskie statki handlowe wypływające z portu Eilat na południu pustyni Negew (działającego od 1955 r.) mogły przedostać się do Azji z omińnięciem Kanału Sueskiego, bez konieczności opływania Afryki.

¹⁴ *UNEF I - Pierwsze Doraźne Siły Pokojowe Organizacji Narodów Zjednoczonych*, http://www.unic.un.org.pl/misje_pokojowe/unefi.php (01.03.2017).

kim sprzętem w przypadku ewentualnej wojny z Izraelem zajęłoby dużo czasu¹⁵. Jedyna aktywność militarna przeciwko Izraelowi, w roku poprzedzającym wojnę, prowadzona była przez palestyńskich fedainów szkolonych przez egipskich żołnierzy w bazach w Strefie Gazy, których likwidację ustanowiono jednym z celów działań zbrojnych w 1956 r.¹⁶

Sytuacja tuż przed wybuchem konfliktu zdecydowanie nie spełnia warunków do uznania izraelskiej kampanii synajskiej z 1956 r. za uderzenie wyprzedzające. Istnieją natomiast przesłanki do uznania jej za formę wojny prewencyjnej, mającej na celu ochronę interesów gospodarczych oraz zniszczenie potencjału militarnego przeciwnika zanim ten będzie w stanie go użyć w pełnej skali¹⁷. Przykład ten wart jest przytoczenia także z innego powodu. Opracowania dotyczące środków uprzedzających i prewencyjnych wskazują na fakt, że nie zawsze przyczyną ich użycia bywa realne zagrożenie. Czasem jest to sama percepcja zagrożenia, wynikająca z rozbudowy potencjału wojskowego przeciwnika, zawiązania sojuszu lub deklaracji i gróźb politycznych. W przypadku Izraela można mówić wręcz o „syndromie obłożonej twierdzy”, często podawanym wśród przyczyn gwałtownych reakcji tego państwa na zagrożenia militarne. Podobna sytuacja zaistniała i w przeddzień wojny sueskiej, gdy potwierdziły się informacje o egipsko-czechosłowackiej umowie z 1955 r. dotyczącej dostaw uzbrojenia¹⁸, a następnie o zawarciu egipsko-syryjsko-jordańskiego i drugiego egipsko-saudyjsko-jemeńskiego sojuszu wojskowego¹⁹. Wydarzenia te w połączeniu z groźbami wysuwanymi przez Nasera i blokadą wszystkich dróg handlu morskiego wywołały panikę społeczeństwa Izraela i wytworzyły ogromne poparcie dla wszelkiego rodzaju działań prewencyjnych czy uprzedzających.

Jak już wspomniano, klasycznym przykładem uderzenia wyprzedzającego, które w pełni wpisuje się w przytoczoną na początku artykułu definicję, jest Wojna Sześciodniowa z czerwca 1967 r. Koncepcja przenoszenia działań zbrojnych na terytorium przeciwnika poprzez uprzedzenie jego agresywnych intencji błyskawicznym atakiem stała się częścią doktryny obronnej IDF w połowie lat 50. XX w.²⁰. Została ona zdefiniowana przez gen. Yigala Allona, późniejszego Szefa Sztabu Generalnego IDF, jako:

(...) inicjatywa operacyjna Izraela, skierowana przeciwko siłom przeciwnika oraz mająca na celu zajmowanie terytoriów przeciwnika o istotnym znaczeniu dla bez-

¹⁵ Co także świadczy, że Egipcjanie nie tylko nie planowali w 1956 r. ataku na Izrael, ale i nie spodziewali się wejścia Izraela w koalicję z zachodnimi mocarstwami. G. Gawrych, *The Key to the Sinai: The Battles for Abu Agheila in the 1956 and 1967 Arab-Israeli Wars*, Fort Leavenworth 1990, s.7.

¹⁶ E. Podeh, O. Wincker, *Rethinking Nasserism: Revolution and Historical Memory in Modern Egypt*, Gainesville 2004, s.77.

¹⁷ Jako wojnę prewencyjną klasyfikują ją m.in. eksperci amerykańskiego think tanku RAND Corporation oraz specjalista ds. izraelskiej doktryny wojennej Ehud Eilam. Vide K. Mueller, J. Castillo, F. Morgan i in., *Striking First. Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*, Santa Monica 2006, s. 190. Cf. E. Eilam, *Israel's Way of War: A Strategic and Operational Analysis, 1948–2014*, Jefferson 2016, s. 33.

¹⁸ Szerzej: T.M. Shaughnessy Skaggs, *The Czech-Egyptian arms deal of 1955: a turning point in Middle Eastern Cold War history*, Louisville 2012.

¹⁹ K. Kubiak, *Suez 1956*, Gdańsk 2006, s. 40.

²⁰ E. Eilam, *op. cit.*, s.32-33.

*pieczeństwa Izraela w okresie, gdy przeciwnik przygotowuje swój potencjał do uderzenia, zanim w rzeczywistości rozpocznie on swoją ofensywę*²¹.

W tym okresie zostały także sformułowane podstawowe założenia „izraelskiego blitzkriegu”, których główny twórca, Uri Ben Ari (ówczesny dowódca 7 BPanc) zakładał nadanie czołgom w IDF roli wiodącej. Zadania sił pancernych, w dużej mierze oparte na teorii Heinza Guderiana²², miały być dostosowane do specyficznych warunków terenowych, zwłaszcza na Półwyspie Synaj i oparte na doświadczeniach z wojny 1956 r. W okresie pomiędzy 1956 r. a 1967 r. państwa arabskie, szczególnie Egipt, znacznie rozbudowały swoje potencjały militarne dzięki dostawom sowieckiego sprzętu i uzbrojenia. W 1966 r. Egipt i Syria zawarły sojusz wojskowy, a od początku lat 60. XX w. G.A. Naser prowadził kampanię w pozostałych państwach arabskich, budując antyizraelską koalicję. Izraelczycy, obawiając się reakcji państw zachodnich i odcięcia przez nie dostaw uzbrojenia, przez długi czas nie decydowali się na żadne działania prewencyjne. Katalizatorem konfliktu stało się dopiero wystosowane przez G.A. Nasera do Sekretarza Generalnego ONZ U Thanta żądanie usunięcia sił UNEF z Synaju (16 maja 1967)²³.

Po wycofaniu się żołnierzy ONZ z pełniącej rolę swoistej „strefy buforowej” półwyspu, Egipcjanie rozpoczęli masowe przerzucanie swoich wojsk na wschodni brzeg Kanału Sueskiego i rozmieszczanie ich przy granicy Izraela na wyznaczonych wcześniej pozycjach. W ciągu poprzedzającej wojnę dekady Egipcjanie przygotowali przy współpracy z moskiewskimi doradcami dwa plany operacyjne: obronny (kryptonim *Quahir*), oparty na głęboko urzutowanej obronie (będący niemal kopią ówczesnych rozwiązań Bloku Wschodniego) oraz plan ofensywny, zakładający atak na port Eilat, zajęcie pustyni Negew do wysokości Strefy Gazy i odcięcie Izraelowi dostępu do Morza Czerwonego. Utworzone w ten sposób połączenie lądowe między Egiptem a Jordanią miało pozwolić na stopniowe zaciskanie pierścienia sprzymierzonych państw arabskich wokół Izraela²⁴. Izraelczycy obawiali się także ataku bombowego na reaktor jądrowy w Dimonie (w rzeczywistości Egipski plan go nie zawierał). Plany pozostałych sprzymierzonych państw arabskich (Syrii i Jordanii) miały bardziej ograniczone cele: zakładały prowadzenie statycznej wojny na umocnionych pozycjach, z wydzieleniem tylko niewielkich komponentów do działań zaczepnych przeciwko Izraelczykom. Tuż przed rozpoczęciem wojny siły państw arabskich zostały skoncentrowane w pobliżu izraelskich granic, a Egipcjanie obsadzili garnizon w Sharm el-Sheik u wylotu Zatoki Akaba i zablokowali ponownie Cieśninę Tirańską. Również tym razem zamknięcie dostępu do Morza

²¹ Cyt. za.: C. Messenger, *Sztuka Blitzkriegu*, Warszawa 2006, s.287.

²² Uri Ben Ari, jako jeden z nielicznych ówczesnych teoretyków wojskowości w Izraelu, szczegółowo przestudiował niemieckie koncepcje Blitzkriegu. Część z głoszonych przez niego poglądów na temat roli czołgów i ich zmasowanego użycia stanowiła dosłowną kopię argumentów podawanych przez Guderiana. C. Messenger, *op. cit.*, s. 289-290; *Confer*: H. Guderian, *Achtung Panzer! Uwaga czołgi!*, Warszawa 2012, s. 321-328, 335-336, 362-364.

²³ A. Gluska, *The Israeli Military and the Origins of the 1967 War: Government, Armed Forces and Defence Policy 1963-67*, Abingdon 2006, s. 125.

²⁴ *Ibidem*, s.194.

Czerwonego Izraelczycy potraktowali jako *casus belli*, ale jedną z głównych przyczyn, która zmusiła przywództwo polityczne do wydania zgody na atak wyprzedzający, okazała się presja społeczna, wywołana kampanią medialną prowadzoną przez przeciwnika, uciążliwe alarmy bombowe i idąca za tym panika wśród samych Izraelczyków. Obawy, że jednoczesny atak trzech sąsiadów będzie niemożliwy do odparcia i doprowadzi do unicestwienia państwa sprawiły, że władze izraelskie wydały zgodę na zastosowanie uderzenia wyprzedzającego.

5 czerwca 1967 r. rozpoczęła się operacja *Moked*. W ramach symultanicznego ataku bombowego na egipskie bazy lotnicze Izraelczycy zniszczyli większość samolotów najsilniejszego z przeciwników zanim te zdołały poderwać się w powietrze²⁵, kilka stacji radarowych i pasów startowych, uzyskując całkowite panowanie w powietrzu²⁶. Syryjskie i jordańskie siły powietrzne zachowały niemal całkowitą bierność w obliczu zaskakującego ataku na sojusznika. W drugiej fazie operacji *Moked*, lotnictwo izraelskie przeprowadziło analogiczne bombardowania kluczowych baz w Syrii i Jordanii, jednak o dalszym sukcesie w wojnie zadecydowało zniszczenie potencjału powietrznego Egiptu w ciągu pierwszych godzin wojny. Powodzenie operacji lotniczej zapewnił przede wszystkim obrany kierunek ataku²⁷. Zaskoczeniem dla Egipcjan okazał się także czas rozpoczęcia operacji. Pierwsza fala nalotów rozpoczęła się o godz. 7:45, podczas gdy w kilku poprzedzających wojnę dniach izraelskie loty pozoracyjne odbywały się o świcie (kilka godzin wcześniej). Większość załóg egipskich samolotów w momencie rozpoczęcia wojny spożywała śniadanie po zakończonych lotach patrolowych, a dowódcy, rozpoczynający pracę o godz. 8:00, byli dopiero w drodze do baz²⁸.

Druga (lądowa) faza wojny, w warunkach całkowitego przejścia inicjatywy przez wojska izraelskie, zakończyła się błyskawicznym sukcesem po sześciu dniach walki. Warto dodać, że najsilniejsi przeciwnicy (Egipcjanie), przygotowani do prowadzenia obrony na umocnionych pozycjach na północno-wschodnim krańcu Synaju, tuż przed rozpoczęciem wojny przemieścili z dwóch głównych osi komunikacyjnych półwyspu – północnej i centralnej – na południową większość swoich sił pancernych, spodziewając się izraelskiego ataku na tym kierunku. Decyzja G.A. Nasera podyktowana była zaobserwowaniem ostentacyjnego przemieszczenia izraelskiej 8BPanc na południowy Negew, skąd rozpoczęła się inwazja lądowa w 1956 r.²⁹. Jednocześnie Egipcjanie przerzucili znaczną część swoich sił morskich w rejon Sharm el-Sheik, obawiając ataku na ten kluczowy punkt w początkowej fazie wojny³⁰. Dzięki temu celowemu zabiegowi dezinformacyjnemu Izraelczyków, kierunek rozpoczęcia operacji także w przypadku działań lądowych okazał się zaskoczeniem. Kierując główne natarcie na

²⁵ Zniszczeniu uległo 338 z 425 posiadanych przez Egipcjan samolotów (niszczono głównie bazy lotnictwa taktycznego). S. Crow, *op. cit.*, s. 2.

²⁶ L. Williams, *Israel Defense Forces. A People's Army*, Tel Aviv 1989, s. 112-113.

²⁷ Zamiast spodziewanego przez Egipcjan przelotu nad granicą i półwyspem Synaj, izraelskie samoloty skierowano nad Morze Śródziemne, gdzie, lecąc na niskim pułapie, nie zostały wykryte przez egipskie radary. Następnie wykonały gwałtowny zwrot na południe w kierunku baz lotniczych rozmieszczonych na Synaju, nad Kanałem Sueskim oraz wzdłuż Deltę Nilu.

²⁸ L. Williams, *op. cit.*, s. 111-112.

²⁹ D. Eshel, *Chariots of the Desert. The Story of the Israeli Armoured Corps*, London 1989, s. 58-60.

³⁰ S. Crow, *op. cit.*, s. 7.

dwie północne osie komunikacyjne z ominięciem najsilniejszych punktów oporu i umocnień przeciwnika, wojska IDF dotarły do Kanału Sueskiego, odcinając i niszcząc siły egipskie pozostałe na Synaju. Oprócz półwyspu na froncie południowym, który stanowił najważniejszy kierunek ataku, wojska izraelskie zajęły także Wzgórze Golan, Judeę i Samarię wraz ze wschodnią Jerozolimą oraz Strefę Gazy. O zajęte w 1967 r. terytoria oparto plany obronności na kolejne lata, a mimo potępienia działań Izraela przez niektóre państwa³¹, duża część społeczności międzynarodowej pozostawała zgodna co do zasadności wyprowadzenia uderzenia wyprzedzającego w ówczesnej sytuacji.

Nieuzasadnione wydają się opinie przedstawiane chociażby przez dr Tomasza Żuradzkiego, polskiego etyka z Uniwersytetu Jagiellońskiego, który stwierdza, iż atak izraelski stanowił odpowiedź wyłącznie na „groźby słowne, niepoparte czynami” ze strony państw arabskich, które w rzeczywistości żadnej inwazji nie planowały³². Zarówno opisane powyżej sojusze wymierzone przeciwko Izraelowi, stworzenie szczegółowego Egipskiego planu inwazji równoległego z planem obronnym, jak i – przede wszystkim – niezgodne z postanowieniami rozejmu z 1956 r. usunięcie z Synaju wojsk UNEF, zablokowanie Cieśniny Tirańskiej oraz koncentracja sił trzech państw arabskich bezpośrednio przy granicach izraelskich w przeddzień wojny dość jednoznacznie wskazywały na ich agresywne zamiary. Nawet przy założeniu, że tego typu działania miały stanowić wyłącznie demonstrację siły i próbę zastraszenia, czy wręcz prowokacji, nie zaś przygotowania do ataku, nie ma wątpliwości co do jednoznacznego odbioru takich zachowań w Izraelu. Przesłanki do wyprowadzenia uderzenia wyprzedzającego jako formy samoobrony definitywnie istniały, w odróżnieniu od kampanii synajskiej z 1956 r., która zdecydowanie bardziej wpisuje się w kategorię wojny prewencyjnej, zazwyczaj nie uznawanej za wojnę obronną.

W przypadku Wojny Jom Kippur z 1973 r. zauważyć można kluczową zmianę izraelskiej doktryny obronnej, a mianowicie rezygnację z prowadzenia działań uprzedzających na rzecz fortyfikowania granic na zajętych w 1967 r. terytoriach. Pierwszy (i ostatni) raz w historii izraelska koncepcja prowadzenia działań zbrojnych stała się tak pasywna, z dwóch powodów. Pierwszym było uzyskanie głębi strategicznej dzięki terytoriom okupowanym po 1967 r., a także oparcie nowych granic państwa na naturalnych przeszkodach terenowych, co ułatwiało zorganizowanie obrony i – wg ówczesnych decydentów – usuwało konieczność stosowania uderzenia wyprzedzającego. Nie istniała też potrzeba zajmowania nowych terytoriów, istotnych dla zapewnienia bezpieczeństwa państwa³³. Drugim powodem były względy czysto polityczne. Władze izraelskie, obawiając się oskarżeń o agresywne działania przeciwko sąsiadom i przekonane o potępieniu ze strony państw zachodnich, zadecydowały o rezygnacji z ofensywnej koncepcji obronności. W kręgach wojskowych rozważano możliwość wyprowa-

³¹ Dla przykładu, po Wojnie Sześciodniowej Francuzi nałożyli na Izrael embargo na dostawy uzbrojenia.

³² T. Żuradzki, *Wojna sześciodniowa a kryteria dopuszczalności uderzenia wyprzedzającego – komentarz*, <http://www.incet.uj.edu.pl/dzialy.php?l=pl&p=31&i=9&m=26&n=2&z=0&kk=113&k=37> (02.03.2017).

³³ C. Messenger, *op. cit.*, s. 302.

dzenia uderzenia uprzedzającego tuż przed inwazją egipsko-syryjskiej koalicji w 1973 r., jednak na poziomie politycznym w ówczesnej, przedwyborczej sytuacji w Izraelu takiej możliwości nie dopuszczano. Okupione wielkimi stratami ostateczne odparcie ataku sprawiło, że w kolejnych dekadach powrócono do działań opartych na prewencji.

Klasycznym przykładem wojskowych działań prewencyjnych, zastosowanych w tym wypadku na długo zanim zagrożenie ze strony przeciwnika stało się realne, była izraelska operacja *Opera*³⁴ z 1981 r., gdy tuż przed uruchomieniem zbombardowano iracki ośrodek jądrowy Osirak. Według Izraelczyków, władze irackie po uruchomieniu reaktora zamierzały odzyskiwać pluton w celu budowy broni jądrowej. Ta, w rękach Saddama Husajna, uznawana była za śmiertelne zagrożenie. Publiczne deklaracje prezydenta Iraku wskazywały także na skłonność do realnego użycia głowic nuklearnych, gdyby Irak wszedł w ich posiadanie, zwłaszcza że państwo to dysponowało już środkami niezbędnymi do ich przenoszenia³⁵. Zgodnie z tzw. Doktryną Begin (ówczesnego premiera Izraela), ogłoszono, iż „Izrael nie będzie tolerował żadnej broni jądrowej w regionie”³⁶ – przyjęto koncepcję obrony monopolu jądrowego za wszelką cenę³⁷. Praktycznym przełożeniem tak skonstruowanej doktryny był plan operacji lotniczej, którą przeprowadzono 7 czerwca 1981 r. w ostatniej chwili przed rozruchem irackiego reaktora, gdy pręty paliwowe znajdowały się w drodze z Francji do Iraku. Działania prowadzone przez wywiad, zabiegi dyplomatyczne i kampanie medialne w celu uniemożliwienia Irakowi rozwinięcia programu jądrowego zawiodły, zdecydowano się więc na rozwiązanie militarne. Podobnie jak w przypadku poprzednio opisanych wojen, istotny wpływ na decyzję o ataku prewencyjnym miała polityka wewnętrzna Izraela: wybory parlamentarne, zaplanowane na listopad 1981 r. sprawiły, że ówczesne władze wydały zgodę na zbombardowanie irackiego ośrodka, m.in. w celu załagodzenia powszechnego niezadowolenia społecznego po zawartym w 1979 r. porozumieniu pokojowym z Egiptem, w ramach którego Izrael zrzekł się swojej największej zdobyczy z 1967 r. – Półwyspu Synaj. Izraelczycy oczekiwali stanowczych działań rządu i odbudowy pozycji IDF jako najskuteczniejszej siły wojskowej w regionie, a liczące na reelekcję władze musiały nie tylko zareagować na potencjalne zagrożenie ze strony Iraku, ale i sprostać oczekiwaniom wyborców.

W ramach operacji *Opera*, izraelskie samoloty F-16, eskortowane przez F-15, wykonały lot okrężną drogą wzdłuż granicy saudyjsko-jordańskiej i – niewykryte przez radary – dotarły

³⁴ W niektórych źródłach operacja występuje pod kryptonimem *Babilon*.

³⁵ W irackiej prasie cytowano m.in. przedstawiciela rządu Husseina Tarika Azziza, który w odpowiedzi na irańskie obawy co do celu budowy ośrodka jądrowego stwierdzał, że *Irańczycy nie powinni bać się irackiego reaktora, który nie powstaje przeciwko Iranowi, ale przeciwko syjonistycznemu wrogowi* [Izraelowi]. Cyt. za.: P.S. Ford, *Israel's Attack on Osirac: A Model for Future Preventive Strikes?*, Colorado 2004, s. 10 [tłum. własne].

³⁶ *Ibidem*, s.1.

³⁷ Władze izraelskie nigdy oficjalnie nie potwierdziły, że państwo taką broń posiada. Nie są też udostępniane żadne dokumenty, dotyczące programu nuklearnego Izraela, zakłada się natomiast, że pierwsze izraelskie głowice jądrowe powstały przy technologicznym wsparciu Francji pod koniec lat 60. lub w latach 70. XX w. Upublicznione dokumenty CIA z lat 60. wskazują także na współpracę z Norwegią. Do dziś żadne z państw arabskich nie naruszyło izraelskiego monopolu jądrowego na Bliskim Wschodzie. Szerzej: *Implications of the Acquisition by Israel of a Nuclear Weapons Capability*, Central Intelligence Agency, https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0005796843.pdf (10.03.2017)

w pobliżu Bagdadu. Ośrodek Osirak wraz z reaktorem został zbombardowany i w dużej części zniszczony (w ciągu 80 sekund). Celowo wybrany moment przeprowadzenia operacji (godz. 18:35) był jednocześnie czasem, gdy iraccy żołnierze, obsługujący autonomiczny system obrony powietrznej ośrodka jądrowego, spożywali kolację, nie otrzymując wcześniej żadnych informacji o możliwym izraelskim ataku, zaniedbali konieczność utrzymania stałej gotowości³⁸. Działania obronne rozpoczęto z opóźnieniem, już po zakończeniu bombardowania. Izraelskie samoloty powróciły do baz w kraju bez żadnych strat własnych³⁹. Izraelczycy osiągnęli wszystkie założone cele militarne, jak i polityczne – warto zauważyć, że powodzenie operacji zapewniło reelekcję rządowi Menachema Begina. Uznano, że zagrożenie wojną na pełną skalę ze strony Iraku zostało odsunięte co najmniej o 5 lat⁴⁰.

Opisana powyżej operacja stanowi typowy przykład wojny prewencyjnej. Z tego też względu przez społeczność międzynarodową została niemal jednogłośnie potępiona, jako niezgodna z prawem międzynarodowym i niedopuszczalna jako forma obrony koniecznej. Amerykanie zawiesili dostawy F-16 do Izraela, Francuzi (przy których współpracy powstawał reaktor Osirak) oraz Sowieci domagali się na forum ONZ ukarania agresora. 19 czerwca Rada Bezpieczeństwa ONZ przyjęła rezolucję nr 487, jednoznacznie określającą działania izraelskie jako agresywne, przyznającą Irakowi prawo do odszkodowania za poniesione straty oraz wzywającą do poddania izraelskiego programu nuklearnego międzynarodowej kontroli⁴¹. Wezwano także do zaniechania przez Izrael tego typu działań w przyszłości⁴². W środowisku prawniczym pojawiły się co prawda próby uznania operacji *Opera* za uderzenie wyprzedzające (a tym samym konieczną obronę) – za uzasadnienie podawano m.in. brak formalnego traktatu pokojowego między Izraelem a Irakiem⁴³, czyli *de facto* pozostawanie obu państw w stanie wojny (co czyniłoby naloty na Osirak wyłącznie zerwaniem zawieszenia broni), czy też przyczynienie się do zwiększenia bezpieczeństwa w regionie poprzez eliminację irackiego programu jądrowego przed jego inwazją na Kuwejt. Jednak w większości przypadków argumenty te są odrzucane, a operacja klasyfikowana jest jako wojna prewencyjna, wywołana

³⁸ Nasuwa się tu analogia do wyboru specyficznego czasu przeprowadzenia lotniczej operacji *Moked*, rozpoczynającej Wojnę Sześciodniową – zastosowanie sprawdzonego rozwiązania i szczegółowych informacji wywiadowczych dotyczących sposobu działania przeciwnika oraz błędów, które popełnia.

³⁹ J. Corell, *Air Strike at Osirak*, Air Force Magazine, <http://www.airforcemag.com/MagazineArchive/Documents/2012/April%202012/0412osirak.pdf> (11.03.2017).

⁴⁰ K. Mueller, J. Castillo, F. Morgan i in., *op. cit.*, s. 216–217.

⁴¹ Kontrolę nad pokojowym wykorzystaniem energii jądrowej w państwach, które są sygnatariuszami Traktatu o Nierozprzestrzenianiu Broni Jądrowej (*Nuclear Non-Proliferation Treaty*– NPT), sprawują inspektorzy Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej (MAEA). Izrael, mimo że należy do MAEA, do dziś nie ratyfikował Traktatu, jego program jądrowy nie podlega więc międzynarodowej kontroli.

⁴² *Security Council Resolution No. 487, 19 June 1981, S/RES/487 (1981)*, <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/6C57312CC8BD93CA852560DF00653995> (04.03.2017).

⁴³ Irak uczestniczył w I wojnie izraelsko-arabskiej. W odróżnieniu od państw sąsiadujących z Izraelem, w 1949 r. nie był stroną tzw. porozumień z Rodos, ustanawiających zasady zawieszenia broni, nie zawarł też z Izraelem traktatu pokojowego ani nie uznał jego istnienia.

chęcią powstrzymania rozwoju potencjału przeciwnika, nie bezpośrednim, zagrożeniem atakiem z jego strony⁴⁴.

DOKTRYNA OBRONNA IZRAELA W ERZE ZAGROŻEŃ ASYMETRYCZNYCH

Jak już wcześniej wspomniano, w 1979 r. Egipt, jako pierwsze państwo arabskie i muzułmańskie, zawarł porozumienie pokojowe z Izraelem i uznał jego prawo do istnienia. W 1994 r. to samo uczyniło Królestwo Jordanii. Pozostali sąsiedzi – Syria i Liban – do dziś nie uznają Izraela, w teorii pozostając od 1948 r. w stanie wojny (istniejące porozumienia dotyczą wyłącznie zasad zawieszenia broni). Niemniej jednak, wojna Jom Kippur z 1973 r. była ostatnią wojną, toczoną między regularnymi armiami arabskimi a izraelską. I wojna libańska (1982-1985), mimo że toczona na terytorium przeciwnika, miała zupełnie inny charakter. Przede wszystkim, zapoczątkowała okres, gdy izraelskie operacje wojskowe stały się odpowiedzią na działalność ugrupowań terrorystycznych, działających z baz na obszarze państw sąsiednich lub też na terytoriach okupowanych (od 1993 r. Autonomii Palestyńskiej). Zarówno wspomniana I wojna libańska, jak i działania wojskowe, mające na celu stłumienie dwóch kolejnych intifad (1987-1993 oraz 2000-2005) były odpowiedzią na działalność palestyńskich organizacji terrorystycznych – Organizacji Wolnej Palestyny (OWP), operującej z terytorium Libanu, a w przypadku intifad – frakcji OWP, działających na terytoriach okupowanych i wśród izraelskich Arabów. Wszystkie podejmowane wtedy działania wojskowe Izraelczyków miały jedną cechę wspólną: ze względu na specyficzny charakter zagrożenia, były odpowiedzią na już zaistniałe ataki, a możliwość ich wcześniejszego wykrycia i uprzedzenia praktycznie nie istniała.

Podobny charakter miały wszystkie operacje militarne IDF w Strefie Gazy, po wycofaniu się z niej Izraelczyków w 2005 r. kontrolowanej przez Hamas⁴⁵, a także przeciwko Hezbollahowi, operującemu z terytorium południowego Libanu (operacja *Odpowiedzialność* z 1993 r., operacja *Grona Gniewu* z 1996 r. oraz największa, tzw. II wojna libańska z 2006 r.)⁴⁶ Operacja z 2006 r. zasługuje na szczególną uwagę, ponieważ uznaje się ją za moment, gdy izraelska doktryna obronna uległa najbardziej istotnej zmianie. Jak wykazano wiele razy w niniejszej pracy, przez lata podstawą skuteczności izraelskiej koncepcji odstraszania pozostawała groźba wyprowadzenia uderzenia wyprzedzającego lub jeszcze wcześniejszych działań prewencyjnych w przypadku, gdy poczynania jakiegokolwiek państwa zostaną uznane za zagrożenie. W 2006 r. po raz pierwszy zdefiniowano nowe zasady odstraszania militarnego, do-

⁴⁴ Szerzej o argumentacji wybranych teoretyków prawa, usprawiedliwiających użycie przez Izrael siły obroną konieczną: A. d'Amato, *Israel's Air Strike Against The Osiraq Reactor: A Retrospective*, „Temple International and Comparative Law Journal” 2010, No. 10 (Spring 1996) s. 259-264.

⁴⁵ Operacje *Płynny Ołów* (przełom 2008 i 2009), *Filar Obrony* (2012) i *Ochronny Brzeg* (2014) stanowiły odpowiedź na zmasowany ostrzał rakiety terytorium Izraela, prowadzony przez bojowników Hamasu ze Strefy Gazy. Katalizatorami konfliktów były także porwania lub zabójstwa Izraelczyków (np. w 2014 r. członkowie Hamasu porwali i zamordowali trzech izraelskich nastolatków).

⁴⁶ R. Tira, *Israel's Second War Doctrine*, „Strategic Assessment” 2016, 19 (2), s. 143-144.

pasowując je do aktualnych zagrożeń, z których za najważniejsze uznano działania terrorystyczne.

Nowa doktryna, nazwana przez Szefa Sztabu IDF Gadiego Eizenkota Doktryną Dahiya, zakłada, że podstawowym czynnikiem gwarantującym odstraszenie terrorystów może być tylko groźba nieproporcjonalnych działań odwetowych w stosunku do każdego miejsca, z którego operują (również osiedli cywilnych, jeżeli znajduje się w nich infrastruktura wojskowa przeciwnika) i spowodowanie takich zniszczeń, które zniechęcą ludność cywilną do udzielania wsparcia terrorystom, a terrorystów – do zaniechania ataków ze względu na nieuniknione konsekwencje⁴⁷. Po raz pierwszy zastosowano ją w praktyce w 2006 r. podczas bombardowania dzielnicy Dahiya w południowym Bejrucie (stąd nazwa), a następnie we wszystkich wspomnianych operacjach w Strefie Gazy⁴⁸. Znajduje ona także odbicie w działaniach prowadzonych doraźnie po pojedynczych zamachach terrorystycznych w Izraelu (m.in. kontrowersyjne wyburzanie domów, należących do rodzin zamachowców).

Widać wyraźnie, że ze względu na zmianę charakteru zagrożeń i coraz większą ich asymetryzację, izraelska doktryna odstraszenia także zmieniła swój charakter – od prewencji i uprzedzania do reagowania *post factum* w formie bezwzględnego odwetu na nieproporcjonalną skalę. Paradoksalnie, działania tego typu, mimo że w każdym z przytoczonych przypadków faktycznie stanowiły reakcję na zaistniały już atak strony przeciwnej, powodują dużo silniejsze i bardziej jednoznaczne potępienie opinii publicznej niż typowe działania uprzedzające, gdzie – mimo częstego przypisywania Izraelowi roli agresora – liczba ofiar cywilnych siłą rzeczy była mniejsza, a operacje łatwiejsze do precyzyjnego zaplanowania i wymierzone przeciwko celom *stricte* militarnym. Pomimo dyskusyjnej skuteczności, Doktryna Dahiya pozostaje jedną z podstaw izraelskiej koncepcji odstraszenia.

Warto jednak zaznaczyć, że klasyczne działania prewencyjne i uprzedzające nie zostały wyeliminowane z izraelskiej doktryny wojennej jako takiej. O ile w okresie od początku lat 80. XX w. do około 2005 r. Izraelczycy za podstawowe zagrożenie swego bytu państwowego uznawali organizacje terrorystyczne, to w ostatniej dekadzie coraz większą rangę zaczęto nadawać zagrożeniu proliferacją broni jądrowej na Bliskim Wschodzie – a więc ponownie zagrożeniu, którego wystąpienie związane jest głównie z podmiotami państwowymi. W 2007 r. na terytorium Syrii przeprowadzona została operacja lotnicza pod kryptonimem *Orchidea*, analogiczna do działań podjętych w 1981 r. w ramach operacji *Opera* (zarówno pod względem przyczyn jak i sposobu realizacji). Na podstawie doniesień wywiadu uznano, że w syryjskim dystrykcie Dajr az-Zaur budowany jest reaktor jądrowy, którego celem będzie

⁴⁷ W wywiadzie dla izraelskiej prasy w 2008 r. G. Eizenkot stwierdził, że: „W stosunku do każdej wioski, z której wystrzelwane są rakiety wymierzone w Izrael, zastosujemy nieproporcjonalną siłę i wyrządzimy niewyobrażalne szkody i zniszczenia. Z naszego punktu widzenia to są bazy wojskowe”. Cyt. za: A. Kulick, „*Lebanon Lite*”: *Lessons from the Operation in Gaza and the Next Round against Hizbollah*, „Military and Strategic Affairs” 2009, 1 (1), s. 56-57 [tłum. własne].

⁴⁸ Szerzej o założeniach teoretycznych i realizacji w praktyce doktryny Dahiya: M. Hasian, *Israel's Military Operations in Gaza: Telegenic Lawfare and Warfare*, London 2016, s. 47–52.

pozyskiwanie plutonu do produkcji broni jądrowej. W 2012 r. izraelska prasa opisała ujawnione szczegóły operacji, bazując na danych z dokumentacji, wykradzonej z mieszkania jednego z naukowców pracujących przy budowie reaktora. Na tej podstawie rozpoznano lokalizację ośrodka, jego strukturę i obecność przy pracach północnokoreańskich ekspertów⁴⁹, co w Izraelu zinterpretowano jednoznacznie, jako potwierdzenie dążeń do zbudowania głowic jądrowych⁵⁰.

W odróżnieniu od operacji *Opera*, w 2007 r. izraelskie lotnictwo swoje powodzenie zawdzięczało przede wszystkim działaniom w cyberprzestrzeni, które pozwoliły na całkowite unieruchomienie syryjskiego systemu obrony powietrznej. 6 września 2007 r. izraelskie samoloty bez strat własnych zbombardowały domniemany ośrodek jądrowy i powróciły do baz. Tym razem zastosowano szczególne zasady bezpieczeństwa dotyczące przekazu medialnego. Krajowe media otrzymały zakaz relacjonowania operacji, zniesiony dopiero na początku października 2007 r.⁵¹. Izraelczycy nigdy oficjalnie nie przyznali się do zbombardowania ośrodka, natomiast Syryjczycy, mimo oczywistych zniszczeń i naruszenia przez Izraelczyków zawieszenia broni z 1974 r., nie wystąpili do organów społeczności międzynarodowej o potępienie działań Izraela, czy wymuszenie na nim zadośćuczynienia. Nie podjęto także żadnych kroków odwetowych. Większość źródeł sugeruje, że bierność władz syryjskich spowodowana była faktem, iż w ośrodku rzeczywiście zamierzano zbudować, poza kontrolą międzynarodową (ze złamaniem zasad NPT), reaktor jądrowy i odzyskiwać pluton w celach militarnych, a na miejscu znajdowały się urządzenia, które potwierdziłyby takie działania⁵².

Operacja *Orchidea* wyraźnie wskazuje, że wspomniana wcześniej Doktryna Begina, dotycząca utrzymania monopolu jądrowego na Bliskim Wschodzie za pomocą prewencyjnych działań ofensywnych, wciąż znajduje swoje zastosowanie, mimo generalnego odejścia od uderzenia wyprzedzającego i wojny prewencyjnej jako najważniejszych elementów koncepcji obronności. Utrzymanie jej w mocy nabiera wagi przy analizie najbardziej aktualnych zagrożeń dla Izraela, które sprecyzowane zostały w najnowszej strategii wojskowej. Zgodnie z opublikowanym w lipcu 2016 r. dokumentem, za główne zagrożenia dla swojego bezpieczeństwa militarnego Izrael uznaje:

⁴⁹ A. Kalman, *Israel used 17 tons of explosives to destroy Syrian reactor in 2007*, „Times of Israel”, <http://www.timesofisrael.com/israel-uses-17-tons-of-explosives-to-destroy-syrian-reactor/> (15.03.2017).

⁵⁰ Warto zaznaczyć, że Korea Północna rok wcześniej (w październiku 2006 r.) przeprowadziła pierwsze udane testy własnej broni jądrowej, a w całym świecie Zachodu, łącznie z Izraelem, panowało przekonanie o nieobliczalności władz koreańskich i ich skłonności do wspierania innych antyzachodnio nastawionych państw w budowie arsenału jądrowego.

⁵¹ A. Oren, *IDF Lifts Censorship of Sept. 6 IAF Strike on Target Inside Syria*, „Haaretz” 02.11.2007, <http://www.haaretz.com/news/idf-lifts-censorship-of-sept-6-iaf-strike-on-target-inside-syria-1.230392> (15.03.2017).

⁵² C. Kaplan, *Air power's visual legacy: Operation Orchard and aerial reconnaissance imagery as ruses de guerre*, „Critical Military Studies” 2015, 1 (1), s. 62.

1. trzy państwa: Iran (groźba pozyskania broni jądrowej i sponsorowanie terroryzmu), Liban (spór o złoża gazu ziemnego na dnie Morza Śródziemnego⁵³) oraz Syrię (państwo częściowo upadłe);
2. podmioty subpaństwowe, tj. nieuznawane za państwa, ale operujące jasno określonego terytorium, nad którym sprawują kontrolę: Hezbollah w południowym Libanie i Hamas w Strefie Gazy;
3. podmioty niepaństwowe: inne organizacje terrorystyczne, działające w sposób rozproszony np. Globalny Dżihad, Państwo Islamskie⁵⁴.

Zagrożenie, płynące ze strony Iranu oraz konieczność przygotowania sił zbrojnych do obrony przed tym przeciwnikiem podkreślana jest także w dalszej części *Strategii IDF*. Reakcja izraelskiej dyplomacji w związku z zawarciem 14 lipca 2015 r. umowy z Iranem, na mocy której państwa zachodnie wycofały sankcje i umożliwiły Iranowi rozwój cywilnych technologii jądrowych, również wskazuje na fakt, że w Izraelu przekonanie o wrogich zamiarach władz irańskich pozostaje silne. Ponadto państwo to może być skłonne użyć siły w przypadku, gdy otrzyma potwierdzone sygnały o próbach stworzenia broni jądrowej przez przeciwnika. Samą umowę Izraelczycy określają jako śmiertelne zagrożenie dla istnienia ich państwa⁵⁵. Scenariusz prewencyjnego zbombardowania irańskich ośrodków nuklearnych od kilku lat pojawia się w wielu opracowaniach jako mało prawdopodobny, jednak – w oparciu o doświadczenia z 1981 i 2007 r. – brany pod uwagę przez analityków.

Próby opisanie konsekwencji takiej operacji Izraelczyków podjęli się (zarówno przed zawarciem umowy z Iranem jak i po niej) m.in. analitycy amerykańskiej Kongresowej Służby Badawczej (*Congressional Research Service*)⁵⁶ i think-tanku RAND⁵⁷. Szereg opracowań opublikował także izraelski Ośrodek Studiów nad Bezpieczeństwem Narodowym (*Institute for National Security Studies – INSS*) działający przy Uniwersytecie w Tel Awiwie⁵⁸. Wszystkie wspomniane źródła zgodne są co do faktu, że celem izraelskiej polityki bezpieczeństwa jest zapobieżenie uzyskaniu przez Iran jakichkolwiek środków, które mogłyby zostać użyte poza kontrolą inspektorów MAEA do wzbogacania uranu, czy wreszcie stworzenia broni jądrowej, a militarne działania prewencyjne traktowane są jako ostateczność. Izraelczycy domagają się więc regularnych kontroli irańskiego reaktora bez wcześniejszego powiadomienia zaintereso-

⁵³ Szerzej o izraelsko-libańskim sporze, dotyczącym złóż gazu ziemnego i jego konsekwencjach dla bezpieczeństwa militarnego w regionie: J. Zych, *Izraelskie odkrycia podmorskich złóż gazu – szansa na eksportową potęgę, czy nowe zarzewie konfliktu?* [w:] *Bezpieczeństwo energetyczne wyzwaniem współczesnego świata – problemy i dylematy*, red. Z. Lach, Warszawa 2015.

⁵⁴ *Israel Defense Forces Strategy*, Israel Defense Forces Blog, <https://www.idfblog.com/s/Desktop/IDF%20Strategy.pdf> (16.03.2017).

⁵⁵ D.D. Kaye, *Do Israelis Really Want to Bomb Iran?*, RAND, <http://www.rand.org/blog/2012/01/do-israelis-really-want-to-bomb-iran.html> (16.03.2017).

⁵⁶ J. Zanotti, K. Katzman, J. Gertler, S. Hildreth, *Israel: Possible Military Strike Against Iran's Nuclear Facilities*, Congressional Research Service, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R42443.pdf> (16.03.2017).

⁵⁷ D.D. Kaye, *op. cit.*

⁵⁸ Np. A. Yadlin, A. Golov, *If Attacked, How Would Iran Respond?*, „Strategic Assessment” 2013, 16 (3), s. 7–21.

wanych, większej swobody działania inspektorów, czy też wymuszenia na Iranie zaprzestania sponsorowania terroryzmu, jako warunku zniesienia sankcji⁵⁹.

Wszystkie wspomniane opracowania sugerują także, że prewencyjne bombardowanie irańskich ośrodków nuklearnych wywołałoby tak poważne konsekwencje międzynarodowe, łącznie z możliwym zawieszeniem współpracy przez USA oraz wywołaniem przez Iran odwetowej wojny na dużą skalę, że staje się ono dla Izraela mało nieopłacalne. Oprócz tego istnieje szereg praktycznych przeszkód, uniemożliwiających powtórzenie operacji z 1981 i 2007 r. (większe odległości, rozproszenie irańskiej infrastruktury nuklearnej, rozbudowywana w szybkim tempie obrona przeciwlotnicza i in.). W 2013 r. prognozowano, że prewencyjny atak i nawet całkowite zniszczenie głównych reaktorów lub wirówek wzbogacających uran mógłby opóźnić irański program nuklearny nie więcej niż o pięć lat⁶⁰. Jednocześnie nie wyklucza się, że w przypadku złamania przez Iran zasad wspomnianej umowy, izraelscy decydenci pod naciskiem własnego społeczeństwa będą zmuszeni uwzględnić prewencyjną eliminację zagrożenia. Warto jednak dodać, że analizy, na których oparto powyższe rozważania, zostały opublikowane przed zmianą na stanowisku prezydenta USA. Niewykluczone, że zmiana polityki Stanów Zjednoczonych rządzonych przez Donalda Trumpa w stosunku do Izraela i większe poparcie dla siłowych rozwiązań na Bliskim Wschodzie sprawi, że również podejście izraelskich decydentów do prewencyjnego zbombardowania irańskich ośrodków jądrowych ulegnie zmianie. Doktryna Begin w dalszym ciągu pozostaje aktualna, a jej zastosowanie w praktyce w dużej mierze związane jest – w tym przypadku – ze spodziewaną reakcją strategicznego sojusznika zza oceanu.

PODSUMOWANIE

Uderzenie wyprzedzające oraz wojna prewencyjna przez lata stanowiły postawę izraelskiej doktryny obronności oraz główny gwarant skutecznego odstraszenia. Tego typu rozwiązania podyktowane były przede wszystkim uwarunkowaniami geograficznymi – z których najważniejsze to brak głębi strategicznej i wynikająca z tego konieczność przenoszenia działań zbrojnych na terytorium przeciwnika – oraz geopolitycznymi, tj. otoczeniem ze wszystkich stron przez wrogie państwa arabskie. Działania wojenne toczone do lat 80. XX w. dowiodły skuteczności militarnej działań zarówno prewencyjnych (wojna sueska, operacja *Opera*), jak i uderzenia wyprzedzającego (wojna sześciodniowa, pozostająca klasycznym przykładem tego typu działań).

Zmiana izraelskiej doktryny obronnej, podyktowana eliminacją głównego kierunku zagrożenia ze strony sąsiadów (porozumienie pokojowe z Egiptem) i nasileniem się zagrożeń związanych z działalnością terrorystyczną sprawiła, że koncepcja uderzenia wyprzedzającego przestała pełnić rolę filara odstraszenia, a jej miejsce zajęła Doktryna Dahiya, polegająca na zmasowanym

⁵⁹ *Questions and Answers about the Nuclear Deal with Iran*, Israel Prime Minister's Office, <http://www.pmo.gov.il/English/Pages/Iran.aspx> (18.03.2017).

⁶⁰ E. Eilam, *op. cit.*, s. 28.

odwecie. Można więc mówić o częściowej rezygnacji z prewencji na rzecz reagowania z nieproporcjonalną siłą. Przykład Operacji *Orchidea* z 2007 r. oraz aktualne dokumenty strategiczne wskazują jednocześnie, że sama idea działań prewencyjnych czy uprzedzających tam, gdzie ich zastosowanie jest możliwe, nie zniknęła z izraelskiej koncepcji obronności. W kontekście uznania irańskiego programu nuklearnego za egzystencjalne zagrożenie dla Izraela należy brać pod uwagę również scenariusz powrotu do sprawdzonych rozwiązań z przeszłości – utrzymania izraelskiego monopolu jądrowego w regionie za pomocą prewencyjnego zniszczenia irańskich ośrodków jądrowych. Wyraźnie widać, że w przypadku rozproszonych zagrożeń terrorystycznych uderzenie wyprzedzające jest praktycznie niemożliwe do zrealizowania w jego klasycznej postaci. Jednak w reakcji na zagrażającą Izraelowi rozbudowę potencjałów bojowych przez wrogie podmioty państwowe, działania prewencyjne i uprzedzające w dalszym ciągu są – i z dużym prawdopodobieństwem będą – stosowane.

BIBLIOGRAFIA

PUBLIKACJE ZWARTE I ARTYKUŁY NAUKOWE

- Bothe Michael. 2003. “Terrorism and the Legality of Pre-emptive Force”, *European Journal of International Law* 14 (2): 227–240.
- Cracknell Lee. 2008. Preemptive Strike Policy of the U.S.: an Argument For Adjustment to the National Security Strategy. Quantico: United States Marine Corps Command and Staff College.
- Crow Scott. 1996. Six Days in 1967... Operational Art in the Sinai. Newport: Naval War College.
- D’Amato Anthony. 1996. “Israel’s Air Strike Against The Osiraq Reactor: A Retrospective”. *Temple International and Comparative Law Journal* 10 (Spring 1996) : 259-264.
- Eilam Ehud. 2016. *Israel’s Way of War: A Strategic and Operational Analysis, 1948-2014*. Jefferson: McFairland & Company.
- Eshel David. 1989. *Chariots of the Desert. The Story of the Israeli Armoured Corps*. London: Brassey’s Defence Publishers.
- Ford Peter Scott. 2004. *Israel’s Attack on Osiraq: A Model for Future Preventive Strikes?*. Colorado: USAF Institute for National Security Studies.
- Gawrych George. 1990. *The Key to the Sinai: The Battles for Abu Agheila in the 1956 and 1967 Arab-Israeli Wars*. Fort Leavenworth: Combat Studies Institute.
- Gluska Ami. 2006. *The Israeli Military and the Origins of the 1967 War: Government, Armed Forces and Defence Policy 1963-67*. Abingdon: Routledge.
- Guderian Heinz. 2012. *Achtung Panzer! Uwaga czołgi!*. Warszawa: Tetragon & Erica.
- Hasian Marouf. 2016. *Israel’s Military Operations in Gaza: Telegenic Lawfare and Warfare*. London: Routledge.
- Kaplan Caren. 2015. “Air power’s visual legacy: Operation Orchard and aerial reconnaissance imagery as ruses de guerre”. *Critical Military Studies* 1 (1) : 61–78.
- Kubiak Krzysztof. 2006. *Pierwsza wojna bliskowschodnia 1947-1949. Studium polityczno-wojskowe*. Wrocław: Wydawnictwo Naukowe Dolnośląskiej Szkoły Wyższej Edukacji TWP.
- Kubiak Krzysztof. 2006. *Suez 1956*. Gdańsk: AJ-Press.
- Kulick Amir. 2009. “Lebanon Lite: Lessons from the Operation in Gaza and the Next Round against Hizbollah”. *Military and Strategic Affairs* 1 (1) : 51–66.

- Lamb Anthony. 2013. *Ethics and the Laws of War: The Moral Justification of Legal Norms*. London: Routledge.
- Liedel Krzysztof, Mocek Stanisław (red.). 2010. *Terroryzm w medialnym obrazie świata. Terrorysty, dziennikarze, administracja w epoce walki informacyjnej*. Warszawa: Trio.
- Messenger Carl. 2006. *Sztuka Blitzkriegu*. Warszawa: Bellona.
- Mueller Karl, Castillo Jasen, Morgan Forrest i in. 2006. *Striking First. Preemptive and Preventive Attack in U.S. National Security Policy*, Santa Monica: RAND.
- Oren Michael. 2013. *The Origins of the Second Arab-Israel War: Egypt, Israel and the Great Powers, 1952-56*, London: Routledge.
- Podeh Elie, Wincker Onn. 2004. *Rethinking Nasserism: Revolution and Historical Memory in Modern Egypt*. Gainesville: University Press of Florida.
- Shaughnessy Skaggs Thomas Michael. 2012. *The Czech-Egyptian arms deal of 1955: a turning point in Middle Eastern Cold War history*. University of Louisville.
- Słownik terminów i definicji NATO, zawierający wojskowe terminy i ich definicje stosowane w NATO. 2014. AAP-6.
- Tira Ron. 2016. "Israel's Second War Doctrine". *Strategic Assessment* 19 (2).
- Williams Louis. 1989. *Israel Defense Forces. A People's Army*. Tel Aviv: Ministry of Defense Publishing House.
- Yadlin Amos, Golov Avner. 2013. "If Attacked, How Would Iran Respond?", *Strategic Assessment* 16 (3) : 7–21.
- Zych Joanna. 2015. *Izraelskie odkrycia podmorskich złóż gazu – szansa na eksportową potęgę, czy nowe zarzewie konfliktu? W Bezpieczeństwo energetyczne wyzwaniem współczesnego świata – problemy i dylematy*, 39–52. Warszawa: Akademia Obrony Narodowej.

DOKUMENTY

- Israel Defense Forces Strategy. Israel Defense Forces Blog. <https://www.idfblog.com/s/Desktop/IDF%20Strategy.pdf>.
- Karta Narodów Zjednoczonych. http://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php.
- Resolution 3314 (XXIX), Adopted by the General Assembly: Definition of Aggression. A/RES/29/3314, 14 December 1974. <http://www.un-documents.net/a29r3314.htm>.
- Security Council Resolution 487, 19 June 1981. S/RES/487 (1981). <https://unispal.un.org/DPA/DPR/unispal.nsf/0/6C57312CC8BD93CA852560DF00653>.

INNE ŹRÓDŁA INTERNETOWE

- Corell John. 2012. *Air Strike at Osirak*. Air Force Magazine. W <http://www.airforcemag.com/MagazineArchive/Documents/2012/April%202012/0412osirak.pdf>.
- Implications of the Acquisition by Israel of a Nuclear Weapons Capability. Central Intelligence Agency. W https://www.cia.gov/library/readingroom/docs/DOC_0005796843.pdf.
- Kalman Aaron. *Israel used 17 tons of explosives to destroy Syrian reactor in 2007*. W <http://www.timesofisrael.com/israel-uses-17-tons-of-explosives-to-destroy-syrian-reactor/>.
- Kaye Dalia Dassa. *Do Israelis Really Want to Bomb Iran?* RAND Corporation. W <http://www.rand.org/blog/2012/01/do-israelis-really-want-to-bomb-iran.html>.

- Oren Amir. 2007. IDF Lifts Censorship of Sept. 6 IAF Strike on Target Inside Syria, Haaretz. W <http://www.haaretz.com/news/idf-lifts-censorship-of-sept-6-iaf-strike-on-target-inside-syria-1.230392>.
- Questions and Answers about the Nuclear Deal with Iran. Israel Prime Minister's Office. W <http://www.pmo.gov.il/English/Pages/Iran.aspx>.
- UNEF I - Pierwsze Doraźne Siły Pokojowe Organizacji Narodów Zjednoczonych. UN Information Center. W http://www.unic.un.org.pl/misje_pokojowe/unefi.php.
- Zanotti Jim, Kenneth Katzman, Jeremiah Gertler, Steven Hildreth. 2012. Israel: Possible Military Strike Against Iran's Nuclear Facilities, Congressional Research Service W <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R42443.pdf>.
- Żuradzki Tomasz. b.d. Wojna sześciodniowa a kryteria dopuszczalności uderzenia wyprzedzającego – komentarz W <http://www.incet.uj.edu.pl/dzialy.php?l=pl&p=31&i=9&m=26&n=2&z=0&kk=113&k=37>.